

ERNST OBERLENDER-TĂRNOVEANU, GABRIELA RĂDULESCU

Zona satului Șieu (com. Șieu, jud. Bistrița-Năsăud) este cunoscută ca fiind deosebit, de bogată în descoperiri monetare. Până în prezent în această localitate au ieșit la lumină trei tezaure monetare medievale, din care două au fost deja publicate. Este vorba de primul tezaur descoperit în 1959 și de cel de al treilea apărut în 1969¹. Obiectul acestei note preliminare îl constituie cel de al doilea tezaur de la Șieu, descoperit în anul 1964, în grădina Elenei Molnar, în cursul unor

¹ Vezi în acest sens: E. Chirilă și Șt. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Șieu* (sec. XIV — XVII), în *Apulum*, 7/1, 1968, pp. 505—525. Tezaurul Șieu I/1959 reunea 2366 monede de argint emise în Transilvania, Ungaria, Polonia, Lituania, Danzig, Elbing, Riga, Prusia, Imperiul Romano-German: Silezia — Swinica, Liegnitz-Brieg, Teschen, Bohemia, Branhenburg-Neumark, Alsacia-Strassbourg. Ultimele monede datează din anul 1601. Un nou lot din acest tezaur a fost publicat de E. Chirilă, N. Gudea și Șt. Dănilă, *Noi piese din tezaurul de la Șieu, în Tezaure monetare din nordul Transilvaniei* — sec. XVI — XVIII, [Cluj-Napoca], 1970, pp. 21—25. Acest al doilea lot cuprinde monede emise în Ungaria, Imperiul Romano-German (Bohemia, Silezia — Glogow, Göttingen), Polonia și Prusia.

Cel de al treilea tezaur a fost publicat de E. Chirilă și Șt. Dănilă, *Al treilea tezaur de la Șieu* (sec. XIV—XV), în *FI*, 4, 1976, pp. 217—231.

De pe raza comunei Șieu, din satul Posmus, provine un alt tezaur, îngropat la sfârșitul secolului al XVI-lea, cf. E. Chirilă și Șt. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Posmus, sec. XVI, în Tezaure monetare din nordul Transilvaniei* — sec. XVI—XVIII [Cluj-Napoca], 1970, pp. 7—13.

Satul Șieu este o veche așezare medievală, menționată documentar pentru prima oară în 1319, cf. C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, 1967, vol. II, p. 172, s.v. Șieu.

lucrări agricole. Din păcate, nu s-au păstrat informații asupra contextului arheologic în care se găseau monedele și nici asupra eventualului recipient în care erau depuse acestea. De asemenea nu cunoaștem nici numărul original al pieselor care alcătuiau inițial tezaurul numărul II de la Șieu. Avem suficiente motive să credem că monedele s-au risipit intrând în posesia mai multor localnici. În 1967 Muzeul județean de istorie Bistrița a intrat în posesia unui număr de monede de argint. Am dori să zăbovim un moment asupra acestui aspect, întrucât datele, e drept sumare, publicate până în prezent sunt contradictorii. Astfel în 1971 se afirma că descoperirea numără 480 de piese². Peste câțiva ani, în 1976 se menționa că tezaurul Șieu II consistă din 400 sau 410 monede³.

² Șt. Dănilă, *Îmbogățirea colecțiilor muzeale prin achiziții, cercetări sistematice și descoperiri întâmplătoare (metode și rezultate)*, în *FI*, 1, 1971, p. 274. O notă de incertitudine era introdusă de afirmația că din cele 480 de monede „...aproximativ 54 monede (sunt) turcești de argint”.

³ E. Chirilă și Șt. Dănilă, *FI*, 4, 1976, p. 217, nota nr. 1. Imposibilitatea de a preciza exact numărul de piese provine din afirmația autorilor, după care tezaurul cuprinde „...60—70 piese turcești, toate de argint...”. În carnetul de teren Șt. Dănilă nota la 1 iunie 1967 achiziționarea de la Molnar Elena din Șieu nr. 64 a unui tezaur, depozitat într-un vas căruia îi lipsea gura, format din 338 de monede de argint. Același număr de piese este menționat și în Repertoriul arheologic (ms.) realizat de același Șt. D. în anul 1989 și unde este dată și compoziția tezaurului după o determinare parțială: 275 piese din regatul Ungariei, 8 considerate ca emisiuni ale Palatinatului de Aquileea și 55 monede otomane. Vasul în care s-a depozitat tezaurul se pare că este cel publicat ca aparțin-

Până în prezent această descoperire monetară, după părerea noastră, una din cele mai interesante din cele care ne-au parvenit din spațiul transilvănean al secolului al XV-lea a rămas practic necunoscută specialiștilor, deși ea a fost menționată de două ori. Informațiile, foarte sumare și destul de imprecise, indicau numărul pieselor și faptul ca ele provin din atelierele maghiare și otomane⁴. În primăvara acestui an, unul din semnatarii acestei note (EDT), a prezentat în două comunicări importanța componentei otomane din tezaurul Șieu II⁵. Având în vedere interesul istoric și numismatic cu totul excepțional al acestei descoperiri, ca și necesitatea valorificării bogatului patrimoniu al Muzeului județean de istorie Bistrița, autorii acestei note s-au decis să pună cât mai repede la îndemâna istoricilor și numismaților un minimum de date asupra tezaurului numărul II de la Șieu. Sperăm că, ulterior, vom găsi mijloacele tehnice și materiale pentru o publicare exhaustivă a acestei descoperiri de o valoare științifică deosebită.

Cele 338 de monede de argint din tezaurul Șieu II care au fost accesibile studiului au următoarea proveniență :

A) Ungaria — 269 exemplare, repartizate după cum urmează :

1. Sigismund I de Luxemburg (1387 — 1437) — 1 ex.

2. Mathia Corvin (1458—1490) — 249 ex.

3. Vladislav II Jagello (1490—1516) — 19 ex.

B) Imperiul Romano-German — Patriarhatul de Aquileea — 9 exemplare, repartizate după cum urmează :

1. Antonio II di Panciera (1402—1411) — 4 exemplare.

2. Lodovico I di Teck (1418—1437) — 5 exemplare.

C) Polonia — 1 exemplar

1. Jan Olbracht (1492—1501) — 1 exemplar.

D) Imperiul Otoman — 58 exemplare, repartizate după cum urmează :

1. Mehmed II — 9 exemplare.

2. Bayezid II — 49 exemplare.

E) Moldova — Imitații după akcelele lui Bayezid II — 1 exemplar.

Detalii tehnice privind repartiția pe nominaluri, tipuri, datarea, locul de batere precum și siglele magistratilor monetari sunt consemnate în catalogul succint pe care-l prezentăm în continuare.

CATALOG

Abrevieri :

CNI — *Corpus Nummorum Italicorum*, vol. VI, Veneto, Roma, 1922.

Gumowski — M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Graz, 1960.

HL — L. Huszar, *Munzkatalog Ungarn — von 1000 bis Heute*, Munchen, 1979.

Lakos — J. Lakos, II. *Ulaszlo penzve-rese*, in *Numizmatikai Kozlony*, 58—59, 1959—1960, pp. 23—32.

NP — N. Pere, *Osmanlılarda madeni paralar*, Istanbul, 1968.

Pohl — A. Pohl, *Hunyadi Matyas bi-rodalmanak, ezustpenzei — 1458—1490*, Budapest, 1972.

Szwagrzyk — Josef Andrzej Szwagrzyk, *Pieniadz na ziemiach Polskich X—XX w.*, Wrocław, Varșovia, Krakovia, Gdansk, 1973.

UNGARIA

SIGISMUND I de LUXEBURG

1. Dinar, HL, 576 — Baia Mare (— I n), a. 1390—1427 — 1 ex.

MATHIA CORVIN (1458—1490)

2. Dinar, HL, 708 (1464) ; Pohl, 44, Buda (B I S — Kowach Istvan), a 1464 — 1 ex.

3. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470 ; Pohl, 88, Buda (B I S , Mikola Istvan), a 1468 — 1 ex.

nind tezaurului de la Visuia (E. Chirilă, Șt. Dănilă FI, 4, 1976, p.

⁴ Vezi Șt. Dănilă, op. cit., p. 274 și E. Chirilă și Șt. Dănilă, FI, 4, 1976, p. 217, nota nr. 1.

⁵ Prima comunicare „Comerțul Bistriței cu Moldova la sfârșitul secolului al XV-lea în lumina tezaurului numărul II de la Șieu”, susținută pe 25 martie la sesiunea de comunicări științifice a Muzeului județean de istorie Bistrița-Năsăud. Importanța acestui tezaur a fost subliniată și în comunicarea „Date noi privind moneda otomană în Transilvania și Ungaria în secolul al XV-lea.

4—5. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 90, Sibiu (h I T, Thomas Altemberger), a. 1468 — 2 ex.

6. Obol, HL, 727 (1468—1470); Pohl, 105, Sibiu (n I T, Thomas Altemberger), a. 1468 — 1 ex.

7—10. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 86, Kremnitz (K I scut timbrat de K. Joannes Constorffer), a. 1468 — 4 ex.

11—12. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 94, Buda (B I potcoava cu cruce, Kowach Istvan), a. 1469 — 2 ex.

13—19. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 92, Kremnitz (K I scut, Johannes Constorffer), a. 1469 — 7 ex.

20. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 89, Cassovia (C I floare de crin, emisiune municipală), a. 1468—1470 — 1 ex.

21—31. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 96, Baia Mare (n I ciocane încrucișate, emisiune municipală), a. 1470 — 11 ex.

32—34. Dinar, HL, 717 (a. 1468—1470); Pohl, 95, Kremnitz (K I cruce patriarhală, Vitsu Muhlstein), a. 1470 — 3 ex.

35—37. Dinar, HL, 718 (a. 1468 — 1481); Pohl, 119, Kremnitz (K I V, Vitus Muhlstein), a. 1472—1478 — 3 ex.

38. Dinar, HL, 718 var. sigla (1468 — 1481); Pohl, 119 var. sigla, Kremnitz (V I K, Vitus Muhlstein), a. 1472—1478 — 1 ex.

39. Obol, HL, 728 (1471—1481); Pohl, 124, Kremnitz (K I V?, Vitus Muhlstein), a. 1472—1478 — 1 ex.

40—42. Dinar, HL, 718 (1468—1481); Pohl, 120, Kremnitz (K I P, Paulus Modrar sau Paulus Peck), a. 1472—1478 — 4 ex.

43. Obol, HL, 728 (1471—1481); Pohl, 125, Kremnitz (K I P, Paulus Modrar sau Paulus Peck), a. 1472—1478 — 1 ex.

44—45. Dinar, HL, 718 (1468—1481); Pohl, 121, Kremnitz (K I P V, Paulus Modrar si Vitus Muhlstein), a. 1472 — 1478 — 2 ex.

46—47. Dinar, HL, 718 (1468—1481); Pohl, 122, Kremnitz (K I G, Johannes Constorffer), a. 1472—1478 — 2 ex.

48—50. Dinar, HL, 718 (1468—1481); Pohl, 123, Kremnitz (K I A, Augustin Langsfelder), a. 1472—1478 — 4 ex.

51—52. Dinar, HL, 718 (1468—1481); Pohl, 143, Baia Mare (n I ciocane, emisiune municipală), a. 1479—1485 — 2 ex.

53. Dinar, HL, 720 (1482—1490); Pohl, 144, Baia Mare (n I emisiune municipală), a. 1479—1485 — 1 ex.

54—55. Dinar, HL, 720 var. sigla (1482 — 1490); Pohl, 145, var. sigla, Baia Mare (n I C, emisiune municipală), a. 1479 — 1485 — 2 ex.

56. Dinar, HL, 720 (1482—1490); Pohl, 146, Baia Mare (n I —, emisiune municipală), a. 1479—1485 — 1 ex.

57—58. Dinar, HL, 720 var. sigla (1482 — 1490); Pohl, 149, Baia Mare (n I PV, Paulus Peck și Vitus Muhlstein), a. 1479 — 1485 — 2 ex.

59—110. Dinar, HL, 719 (1482—1486); Pohl, 139, Kremnitz (K I VA, Vitus Muhlstein și Augustin Langsfelder), a. 1479 — 1485 — 53 ex.

111. Dinar, HL, 719 (1482—1486); Pohl, 140, Kremnitz (K IPV, Paulus Peck și Vitus Muhlstein), a. 1479—1485 — 1 ex.

112—143. Dinar, HL, 719 (1482—1486); Pohl, 141, Kremnitz (K I P, Paulus Peck), a. 1479—1485 — 32 ex.

144—160. Dinar, HL, 722 (1487—1489); Pohl, 150, Kremnitz (K I P garoafa, Paulus Peck), a. 1479—1485 — 17 ex.

161. Dinar, HL, 722 varianta (1487 — 1489); Pohl, 150 varianta, Kremnitz (— I P garoafa), a. 1479—1485 — 1 ex.

162. Dinar, HL, 722 var. (1487—1489); Pohl, 150 var., Kremnitz (K I P, Paulus Peck), a. 1479—1485 — 1 ex.

163. Dinar, HL, 723 (circa 1475); Pohl, 161, Viena (S I W, Szapolyai Istvan), a. 1485 — 1 ex.

164. Dinar, HL, 724 (1489—1490); Pohl, 162, Viena (S I W, Szapolyai Istvan), a. 1486 — 1 ex.

165—231. Dinar, HL, 722 (1489—1490);

232—234. Obol, HL, 729 (1489—1490); Pohl, 157, Kremnitz (K I P roza), a. 1487 — 1489 — 3 ex.

235—247. Dinar, HL, 722 (1489—1490); Pohl, 155, Kremnitz (K I P garoafa), a. 1487—1489 — 13 ex.

248. Obol, HL, 729 varianta (1489 — 1490); Pohl, 158, Kremnitz (K I P garoafa), a. 1487—1489 — 1 ex.

249—250. Dinar, HL, 722 (1489—1490); Pohl, 159, Kremnitz (K I C, Peter Schayder), a. 1490 — 1 ex.

VLADISLAV II
(1490—1516)

251—259. Dinar, HL, 802 varianta (1490—1502); Lakos, p. 24, Kremnitz (K I C, Peter Schayder), a. 1490—1494 — 9 ex.

260—263. Obol, HL, 814 (1490—1499); Lakos, p. 24 Kremnitz (K I C, Peter Schayder) — 4 ex.

264—269. Dinar, HL, 803 varianta (1490—1502); Lakos, p. 24, Kremnitz, (K I MABB, Andreas Hellenbrandt și Francisc Kornidel), a. 1495—1496 — 6 ex.

IMPERIUL ROMANO-GERMAN

PATRIARHATUL DE AQUILEEA

ANTONIO II DI PANCIERA
(1402—1411)

270—273. Soldo da 12 bagatinii CNI, VI, Veneto, pl. III, no. 26 — 4 ex.

LODOVICO II DI TECK
(1418—1437)

274—278. Soldo da 12 bagattini — CNI, VI, Veneto, pl. III, no. 28, — 5 ex.

POLONIA

JAN OLBRACHT
(1492—1501)

279. 1/2 Gros, Gumowski, 467, Krakow, 1492—1501; Szwagrzyk, 192, Krakow, 1492—1498 — 1 ex.

IMPERIUL OTOMAN

MEHMED II
(1448—1481)

280—282. Akce, NP 88, Qostantiniyeh, A.H. 880 (07. 05. 1475 — 27. 03. 1476, dar de fapt emisiunea s-a prelungit până în A.H. 886 — 01. 03. 1481) — 3 ex.

283. Akce, NP, 88 tip general, Edirneh, A.H. 880 — 1 ex.

284—285. Akce, NP 88, tip general, Uskup, A.H. 880 — 2 ex.

286—287. Akce, NP, 89, tip general, Qostantiniyeh, A.H. 886 (2. 03. 1481 — 21. 01. 1482, dar în realitate emisiunea a încetat după 3 mai 1481, odată cu moartea lui Mehmed II) — 2 ex.

288. Akce, NP 89, tip general, Bursah, A.H. 886 — 1 ex.

BAYEZID II
(1481—1512)

289—294. Akce, NP 105, tip general, Qostantiniyeh, A.H. 886 (02. 03. 1481 — 21. 01. 1482, în realitatea emisiunea a început după 3 mai, data morții lui Mehmed II și s-a prelungit până în A.H. 917, 31. 03. 1511 — 01. 03. 1512) — 6 ex.

295—301. Akce, NP 105, tip general, Edirneh, A.H. 886 — 7 ex.

302. Akce, NP 105, tip general, Siroz, A.H. 886 — 1 ex.

303—308. Akce, NP 105, Uskup, A.H. 886 — 6 ex.

309—329. Akce, NP 105, tip general, Nowar, A.H. 886 — 21 ex.

330—332. Akce, NP 105, tip general, Qratowa, A.H. 886 — 3 ex.

333. Akce, NP 105, tip general, Amasiah, A.H. 886 — 1 ex.

334. Akce, NP 105, tip general, Bursah, A.H. 886 — 1 ex.

335—337. Akce, NP 105, tip general, atelier neprecizat A.H. 886 — 2 ex.

MOLDOVA

IMITAȚII DUPĂ AKCELELE
LUI BAYEZID II

(ultimele două decenii ale secolului al XV-lea)

338. Akce. Prototipul a fost bătut la Qostantiniyeh Av. KCELELE.

Rv.

AR. 0,96 g 11,4 × 10,5 mm.

Pentru identificarea locului de emitere cf. E. Nicolae, *Actes du XI-e Congres International de Numismatique, organise a l'occasion du 150-e anniversaire de la Societe Royale Numismatique de Belgique*, Bruxelles, 8—13 septembre, vol. III, Louvain-la-Neuve, 1993, pp.

Prin cele 269 de piese, monedele maghiare reprezintă 79,58% din totalul lotului din tezaurul numărul II de la Șieu

care a fost accesibil studiului. Ele au fost emise de-a lungul a aproape un secol, dacă avem în vedere că cea mai timpurie piesă datează de la sfârșitul domniei lui Sigismund I de Luxemburg (anii 1390 — 1427), iar cele mai recente monede din tezaur au fost emise în primii ani ai domniei lui Vladislav al II-lea Jagello (anii 1495—1496). În realitate, unicul exemplar de la Sigismund I are doar o importanță simbolică în structura tezaurului, căci seria emisiunilor se reia numai cu piese emise sub Mathia Corvin.

Monedele acestui suveran domină net structura tezaurului Șieu II, căci cele 249 de piese de acest fel reprezintă nu numai 92% din totalul monedelor maghiare din această descoperire, dar și 73,66% din întregul lot cercetat. Și în cazul monedelor lui Mathia Corvin se observă o netă polarizare cronologică⁶. Doar un singur exemplar datează dinainte de marea reformă monetară din anii 1468 — 1470⁷. 48 de exemplare (19,27% din monedele emise sub Mathia Corvin) datează din anii 1468—1478, 93 piese (37,34%) din perioada 1479—1486. Cele mai numeroase monede ale acestui suveran, 126 de exemplare (50,6%) datează din ultimii trei ani ai domniei, 1487 — 1490. Fără îndoială această perioadă a coincis și cu etapa de maximă acumulare a tezaurului numărul II de la Șieu.

Monedele lui Vladislav al II-lea Jagello din lotul analizat sînt în număr de 19 (7,06%, din totalul numerarului maghiar). Ele datează din perioada 1490 — 1496, deci din primii ani ai domniei⁸. Disproporția marcată dintre numărul impresionant de monede datate din ultimii ani ai domniei lui Mathia Corvin și cele mult mai puține din timpul lui Vladislav al II-lea, indică o diminuare puternică a ratei de acumulare, în peri-

oada care a urmat morții lui Mathia Corvin, dacă, nu cumva și o modificare a politicii monetare a statului maghiar, materializată prin reducerea accentuat a volumului emisiunilor de dinarii, după o perioadă de producție intensă.

În ceea ce privește structura pe nominaluri a componentei maghiare a tezaurului numărul II de la Șieu, se remarcă o netă predominare a dinarului (97,02% din totalul pieselor), nominalul cel mai comun emis de atelierele monetare ale acestui stat în decursul secolelor XIV—XV. Cu toate acestea tezaurul cercetat cuprinde și un număr de opt oboli, o cantitate notabilă, dacă avem în vedere că acest nominal a fost emis în cantitate redusă și a fost teaurizat mult mai rar în cursul secolului al XV-lea, ca și mai târziu, dealtfel.

Monedele maghiare din tezaurul Șieu II provin din următoarele ateliere monetare: Baia Mare [Nagybanya, Neustadt] (20 ex. = 7,43% din totalul pieselor acestui stat), Buda (4 ex. = 1,48%), Cassovia [Kosice, Kassa, Kaschau] (1 ex. = 0,37%), Kremnica [Kormocbanya, Kremnitz] (238 ex. = 88,47%). Sibiu [Nagyszeben, Hermanstadt] (3 ex. = 1,11%) și Viena (2 ex. = 0,74%). În realitate, cu excepția Băii Mari și a Kremnitzului, celelalte ateliere ocupa o pondere insignifiantă. Cele mai multe fiind mai active în primii ani după reforma din 1468—1470. Rolul monetăriei de la Baia Mare pare să fi fost mai important de asemenea în anii care au urmat acestui eveniment, respectiv în 1470, când ponderea pieselor acestui atelier în tezaurul Șieu II este mai consistentă chiar decât a Kremnitzului, care se impusese tot mai viguros ca principala sursă de numerar a Regatului maghiar din a doua jumătate a secolului al XV-lea. După 1479, în cadrul monedelor maghiare din lotul analizat domină net emisiunile atelierului de la Kremnitz, cu 208 piese, față de numai opt exemplare de la Baia Mare și două ale monetăriei de la Viena.

Ponderea emisiunilor atelierelor transilvănene — Baia Mare și Sibiu în tezaurul Șieu II este modestă, de numai 8,50%. Acest fapt este destul de surprinzător, dacă avem în vedere că Baia Mare era ca importanță a doua monetărie din

⁶ Am optat pentru cronologia propusă de A. Pohl, *op. cit.*, mult mai precisă decât cea sugerată de L. Huszar, *op. cit.*

⁷ Asupra acestei reforme radicale a numerarului de argint a Regatului maghiar, cf. A. Pohl, *op. cit.*, pp. 13—17.

⁸ Am urmat cronologia propusă de J. Lakos, *op. cit.*, p. 24, în detrimentul celei prea largi a lui L. Huszar, *op. cit.*

cadrul statului feudal maghiar⁹, în plus, orașul este situat geografic, destul de aproape de zona Bistriței. Și în cazul atelierului de la Sibiul ne-am fi așteptat la o reprezentare mai importantă în cadrul tezaurului Șieu II, dacă ținem seama de strânsele raporturi care uneau cele două orașe săsești din Transilvania.

Structura pe ateliere a monedelor maghiare din tezaurul numărul II de la Șieu indică faptul că circulația monetară din zona de nord-est a Transilvaniei nu mai avea în a doua jumătate a secolului al XV-lea un caracter regional, ea fiind deschisă principalelor tendințe care guvernau aprovizionarea cu numerar din întregul Regat ungar.

O serie de monede de la Mathia Corvin sau Vladislav al II-lea din tezaurul Șieu II par să prezinte și un interes numismatic, căci par să indice existența unor variante noi ale siglelor magistraților monetari, necuprinse în cataloagele de referință utilizate. Este vorba de piesele de la numerele 38, 161—162 și 248 din catalog. De asemenea ar trebui menționată existența a numeroase variante de legendă, de asemenea, nesemnificate de cataloagele de referință cele mai recente. Sperăm că toate aceste probleme își vor găsi loc în viitoarea publicație exhaustivă a tezaurului Șieu II.

Monedele străine, în număr de 69 de exemplare, reprezintă 20.41% din totalul lotului accesibil studiului din tezaurul de la Șieu II. Ele provin din atelierele a patru state: Patriarhatul de Aquileea, Regatul polonez, Imperiul otoman și Moldova.

De un interes deosebit sunt cele nouă monede (soldi da 12 bagattini) ale patriarhilor Aquileei — Antonio al II-lea di Panciera (1402—1411) și Lodovico II di Teck (1418—1437).

Asemenea piese, fără a lipsi din descoperirile din Transilvania, sunt totuși rare în acest spațiu. De menționat este faptul că o monedă a patriarhilor Aquileei, un soldo da 12 bagattini emis de Lodovico II di Teck a apărut chiar în zona Bistriței,

în tezaurul de la Enciu (com. Matei)¹⁰. Tezaurul de la Enciu este mai târziu decât cel de la Șieu II, el fiind îngropat post 1528. Prezența monedelor din Aquileea, emise la începutul secolului al XV-lea, în cadrul unor descoperiri de la sfârșitul acestui veac, sau chiar din a doua jumătate a celui următor ridică o serie de probleme, relativ dificil de explicat. Noi credem că pătrunderea acestor emisiuni în cadrul circulației monetare din Ungaria și Transilvania s-a produs la multe decenii după emitere, mai exact în timpul dom-

¹⁰ Cf. E. Chirilă și V. Pinteș, *Tezaurul de la Enciu (r. Bistrița), sec. XV—XVI*, în *Apulum*, 6, 1967, p. 334, no. 331.

Pentru alte descoperiri cf. tezaurul de la Vineria (com. suburbană a oraș Cugir), E. Chirilă și V. Pinteș, *op. cit.*, p. 335, nota no. 8. Contemporan cu tezaurul de la Enciu este descoperirea de la Iara (jud. Cluj), care conține un soldo de la Lodovico II, cf. Fr. Pap, Z. Milea și V. Feneșan, *Tezaurul monetar din secolele XV—XVI de la Iara (jud. Cluj)*, în *SCN*, 5, 1971, p. 185, no. 1827 și p. 191.

În Ungaria asemenea monede sunt destul de numeroase în cadrul descoperirilor monetare făcute în cursul săpăturilor de la palatul regal de la Buda, cf. L. Huszar, *A. Budai varpalota asatásainak eremleletei*, în *Budapest Regisegei*, 17, 1956, p. 216, no. 1058—1061. Este vorba de doi soldo de la Antonio I Gaetani, opt soldo de la Antonio al II-lea de Panciera și 12 soldo de la Lodovico al II-lea di Teck. La Buda monedele Aquileei sunt cele mai numeroase emisiuni străine din secolele XIV—XV, cf. *ibidem*, p. 204.

Monedele emise de patriarhii Aquileei apar în descoperirile din Transilvania încă din secolele XII—XIII, cf. I. Sabău, *Circulația monetară în Transilvania secolelor XI—XIII, în lumina izvoarelor numismatice*, în *SCN*, 2, 1958, p. 288, no. 13 (tezaurul de la Deta, jud. Timiș) și pp. 295—296, no. 50 (tezaurul de la Stei, jud. Bihor). Vezi de asemenea C. Știrbu, *Un tezaur din secolul al XIII-lea descoperit la Simboteni, jud. Arad*, în *CN*, 2, 1979, p. 85, no. 138. Faptul că aceste monede sunt foarte frecvent asociate și cu dinarii de tip Friesach emiși în Styria, Carinthia și Austria Superioară indică pătrunderea lor prin relațiile comerciale active între această zonă și Ungaria, mai ales în prima parte a secolului al XIII-lea.

Fără îndoială că, din Transilvania asemenea emisiuni au ajuns, împreună cu monedele lui Mathia Corvin și în Moldova. Faptul este sugerat de descoperirile de la Buhăieni, com. Andrieșeni, cf. C. Știrbu, C.-M. Petolescu și P. Stancu, *Un tezaur din sec. al XVI-lea descoperit în satul Buhăieni, com. Andrieșeni, jud. Iași*, în *CN*, 1, 1978, p. 42—82, precum și de cele de la Bălești, jud. Vaslui, cf. C. Știrbu și A.-M. Velter, *Tezaurul de la Bălești, jud. Vaslui și importanța lui istorică*, în *CN*, 5, 1984, p. 97.

⁹ Cf. I. Sabău, *Despre monetăria din Baia Mare în secolele XV—XVII*, în *Marmăția*, 3, 1977, pp. 56—58.

niei lui Mathia Corvin. Răspândirea lor spre Est și Nord-Est s-a datorat, mai puțin unor factori economici sau comerciali, cât mai ales frecvențelor deplasări de trupe în Bosnia, Croația, Slovenia și Austria, cu prilejul conflictelor cu Imperiul otoman și cu arhiducele Austriei. În aceste zone se mai aflau încă în circulație un număr destul de mare monede emise de patriarhii Aquileei¹¹. Printr-o serie de elemente: greutatea, titlu, prezența pe revers a imaginii Maicii Domnului, soldii da 12 bagattini de Aquileea au putut da naștere la confuzii, cu noi dinari reformati, emiși după 1468 de către Mathia Corvin, cu care se asemănau. Credem că aceluiasi motiv se datorează și rămânerea lor în uz, și aprecierea specială a acestor emisiuni, până în a doua parte a secolului al XVI-lea, în Transilvania, ca și în Moldova¹².

Tezaurul Șieu II conține și o monedă poloneză. Este vorba de o jumătate de gros al Coroanei, emis la Cracovia în cursul domniei regelui Jan Olbracht (1492—1501), emis între 1492—1498. Monedele polone reprezintă, de departe cele mai comune emisiuni străine care se întâlnesc în cadrul descoperirilor transilvănene din secolele XV—XVI^{12 a}. Cercetările au pus în evidență chiar existența

¹¹ Cf. descoperirile publicate de I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, Oxford, 1981. *BAR International Series*, no. 95, p. 108, 479 (Kamnik, Slovenia), p. 109, no. 487 a și 488 (Kranj, Slovenia), p. 410, no. 493 (Ljubljana, Slovenia), p. 111, no. 499 și 501 (Maribor, Slovenia), p. 117, no. 552 (Vrhtrebnje, Slovenia), p. 118, no. 554 (Vukovar, Croatia), p. 119, no. 560 (Bihac, Bosnia), p. 120, no. 567 (Drivenik, Croatia), p. 121, no. 575 (Krapinska Podgora, Croatia), p. 122, no. 581 (Kusonje, Croatia), p. 123, no. 582, (Lipova Glavica, Croatia), p. 123, no. 586 (Pecka, Croatia), p. 124, no. 594 (Rudopolje, Croatia), p. 124, no. 596 (Senj, Croatia), p. 125, no. 601 (Stroka Kula, Croatia), p. 125, no. 601 (Virovitica, Croatia).

¹² În unele cazuri, în Transilvania, ca și în Moldova soldii de Aquileea au rămas în circulație și în secolul al XV-lea, uneori, chiar după 1550, cf. Fr. Pap, Z. Milea și V. Fenesan, *op. cit.*, p. 191. Pentru Moldova vezi C. Știrbu, C.-M. Petolescu și P. Stancu, *op. cit.*, și C. Știrbu și A.-M. Velter, *op. cit.*

Același fenomen se remarcă și în Croația, cf. I. Mirnik, *op. cit.*, p. 138, no. 670 (Vukovci).

^{12 a} Fr. Pap și I. Winkler, *Monede poloneze din secolele XV—XVII în Transilvania*, în *ActaMN*, 3, 1966, pp. 200—201.

unui adevărat salt petrecut în ceea ce privește afluxul emisiunilor lui Jan Olbracht spre Transilvania. Datorită acestui fapt este foarte dificil de explicat prezența doar a unei singure piese de acest fel în lotul accesibil studiului din tezaurul Șieu II, căci în mod obișnuit, descoperirile monetare din Transilvania conțin o proporție însemnată emisiuni monetare poloneze, ajunse aici, atât prin contactele directe cu Polonia, cât și prin intermediul relațiilor comerciale cu Moldova^{12 b}.

Interesul numismatic și istoric cu totul special al tezaurului numărul II de la Șieu este conferit de foarte consistenta și diversă componentă otomană din această descoperire. În lotul cercetat de noi se afla un număr de 58 akcele (aspri), emiși în timpul domniilor sultanilor Mehmed al II-lea și Bayezid al II-lea.

Cele nouă monede de ale lui Mehmed al II-lea se încadrează în seria târzie a emisiunilor acestui suveran. Șase piese fac parte din penultima (a IV-a), iar celelalte trei din ultima (a V-a) emisiune monetară, respectiv cele purtând înscrise pe revers anii A.H. 880 (07. 05. 1475 — 27. 03. 1476) și 886 A.H. (02. 03. 1481 — 21. 01. 1482). Având în vedere reglementările care vizau organizarea, baterea monedei, ca și sistemului fiscal otoman în timpul domniei lui Mehmed al II-lea, se cuvine să facem câteva precizări cronologice. Deși monedele au întotdeauna înscrise pe revers data emiterii, această dată nu oferă decât indicații destul de vagi, mai exact momentul post quem al baterii. Sub acest sultan s-a respectat cu strictețe practica schimbării tipului emisiunilor monetare. În prima parte a celei de a doua domnii, A.H. 855—875, această schimbare s-a făcut o dată la zece ani (855, 865, 875), iar mai târziu, o dată la cinci ani, respectiv în A.H. 880 și 886¹³. Intervalul de cinci adoptat după A.H. 880 corespundea și cu cel al ciclului fiscal otoman, deci se realiza o armonizare perfectă între sistemul de impozitare și mijloacele bănești care asigurau plata impozitelor.

Astfel emisiunea datată A.H. 880, s-a prelungit în fapt până în A.H. 885 (13. 03. 1480 — 01. 02. 1481). Pe de altă parte,

^{12 b} *Ibidem*, p. 201, nota no. 24.

¹³ Cf. N. Pere, *op. cit.*, p. 86.

moartea lui Mehmed al II-lea, în cursul lunii mai 1481, a pus rapid capăt ultimei emisiuni monetare a sultanului, începută în A.H. 886 (care debutase la 02. 03. 1481).

Monedele lui Mehmed din penultima emisiune provin numai din atelierele balcanice — Qostantinyeh (Constantinopol) — 3 ex., Edirneh (Adrianopol) — 1 ex. și Uskup (Skoplje) — 2 ex. Produsele monetăriei de la Constantinopol sunt reprezentate prin două exemplare și în cadrul pieselor din ultima emisiune, dar pe lângă acestea există și o monedă provenită dintr-un atelier microasiatic, cel de la Brusa.

Cea mai mare parte din monedele otomane din tezaurul numărul II de la Șieu, mai exact 48 de piese, au fost emise în cursul domniei urmașului lui Mehmed al II-lea, Bayezid al II-lea (1481—1512). Datarea acestor emisiuni ridică probleme speciale, căci toate au înscrise pe revers o singură dată — A.H. 886, care este anul urcării pe tron. S-a subliniat, în mod justificat, că este imposibil de crezut că sutele de milioane de akcele ale acestui sultan s-au putut bate numai în intervalul mai 1481 — 21. 01. 1482, cât acoperă domnia lui din A.H. 886. Singura concluzie logică aceea că akcele lui Bayezid II s-au emis de-a lungul întregii sale domnii, respectiv, până în 1512 (A.H. 918)¹⁴. În vederea stabilirii unei cronologii mai nuanțate a emisiunilor de akcele ale lui Bayezid al II-lea, s-a încercat datarea lor în funcție de succesiunea „semnelor secrete” de monetărie, care par să fi fost plasate, pe aversul pieselor, în cuvântul Khan, din titlatura¹⁵. Deși, nici unul din autorii menționați nu o afirmă în mod explicit, se lasă impresia, că această variabilitate a grafiei s-a modificat periodic, permițând funcționarilor fiscoșului și populației să facă o distincție relativ ușoară între emisiunile succesive, cu calități metrologice diferite. Prin extrapolare am

¹⁴ L. Popa și E. Nicolae, *Un tezaur de aspri otomani de la începutul secolului al XVI-lea în colecția Muzeului județean Brașov*, în BSNR. 80—85, 1986—1991, 134—139, p. 150 și p. 152, nota nr. 35.

¹⁵ Cf. S. Sreckovic, *Osmanlijski novac kovana tlu Jugoslavije*, Belgrad, 1987, pp. 63—66. Numismatul iugoslav propune o împărțire în două grupe A și B a emisiunilor de aspri ai sultanului Bayezid al II-lea. Noi am urmat, în mare, clasificarea propusă de L. Popa și E. Nicolae, *op. cit.*, pp. 145—148.

putea afirma că aceste „semne secrete” s-ar putea pune în directă conexiune cu practicile fiscale și financiare otomane, legate de recensămintele cu o periodicitate de cinci ani în vederea stabilirii noilor impozite, și de acțiunile de „renovatio monetae”, de preschimbare periodică și obligatorie a numerarului vechi, care era retras de pe piață și era înlocuit cu tipuri noi (de obicei, mai depreciate calitativ). Acest proces, cel puțin, sub Mehmed al II-lea a avut loc tot o dată la cinci ani. Continuarea acestei practici și sub Bayezid al II-lea constituie o ipoteză foarte atractivă și plauzibilă, avându-se în vedere ceea ce se cunoaște despre funcționarea aparatului fiscal otoman

Din acest punct de vedere tezaurul Șieu II este extrem de important, căci el oferă pentru prima oară acele elemente care au lipsit până în prezent pentru a se putea stabili o serie cronologică mai precisă a emisiunilor de aspri ai lui Bayezid al II-lea. El conține, ca ultime emisiuni, monede maghiare de la Vladislav al II-lea, bine databile între 1495—1496 și o piesă poloneză bătută între 1492 și 1498. Acest fapt ar putea permite datarea relativ precisă a unei părți importante a emisiunilor de akcele ale sultanului Bayezid al II-lea, dacă nu a celor emise între 1481 și circa 1498¹⁶, sau cel puțin a celor bătute între 1481 și circa 1495—1496. În plus, această descoperire conține și două tipuri, probabil inedite, de „semne secrete” de monetărie și care se pot constitui ca noile sub-grupe Ad și Ae, într-o viitoare dezvoltare a schemei tipologice propuse de colegii L. Popa și E. Nicolae¹⁷.

Adoptând ca și criteriu de clasificare grafia cuvântului Khan monedele lui Bayezid al II-lea din tezaurul Șieu II obținem următoarea situație :

¹⁶ Deși, după cum vor arăta în continuare, noi considerăm că mult mai plauzibilă că data de ascundere a tezaurului Șieu II se plasează mai degrabă în jurul anului 1496, decât pe la 1498, căci este dificil de explicat lipsa din această descoperire a emisiunilor mai târzii ale lui Vladislav al II-lea.

¹⁷ L. Popa și E. Nicolae, *op. cit.*, p. 140, fig. 2.

1. Tipul Aa — 15 ex. (31,25% din totalul monedelor lui Bayezid al II-lea), din care :

- a) Qostantiniyeh — 3 ex.
- b) Nowar — 6 ex.
- c) Uskup — 3 ex.
- d) Bursah — 1 ex.
- e) Atelier neprecizat — 2 ex.

2. Tipul Ab — 12 ex. (25%)

- a) Qostantiniyeh — 1 ex.
- b) Edirneh — 3 ex.
- c) Nowar — 6 ex.
- d) Qaratowa — 1 ex.
- e) Atelier neprecizat — 1 ex.

3. Tipul Ac — 0 ex.

4. Tipul Ad — 1 ex. (2,08%)

- a) Edirneh — 1 ex.

5. Tipul Ae — 1 ex. (2,08%)

- a) Uskup — 1 ex.

6. Tipul Ba — 1 ex. (2,08%)

- a) Qostantiniyeh — 1 ex.

7. Tipul Bb — 5 ex. (10,41%)

- a) Qostantiniyeh — 1 ex.
- b) Edirneh — 1 ex.
- c) Nowar — 2 ex.
- d) Qaratowa — 1 ex.

8. Tipul Bc — 2 ex. (4,16%)

- a) Edirneh — 1 ex.
- b) Nowar — 1 ex.

9. Tipul Bd — 0 ex.

TIPURI NEPRECIZATE — 11 ex. (22,91%)

- a) Edirneh — 1 ex.
- b) Siroz — 1 ex.
- c) Uskup — 2 ex.
- d) Nowar — 6 ex.
- e) Qaratowa — 1 ex.
- f) Atelier neprecizat — 1 ex.

Lipsa unui suficient material numismatic de la Bayezid al II-lea, publicat cu toate detaliile, ne obligă să comparăm situația distribuirii pe tipuri a monedelor acestui sultan din tezaurul Șieu II, numai cu cele din tezaurul, cu proveniență incertă, din colecția Muzeului județean Brașov¹⁸. Cele două descoperiri par să aibă mai degrabă o structură divergentă, căci proporții comparabile se pot întâlni doar în cazul pieselor din tipurile Aa — 31,25% (S. II) și respectiv 25,25% (Bv), Bb — 10, 41% și respectiv, 17,01% și poate pentru Ac — 0% și 0,51%, căci acest tip este rar. Pentru celelalte tipuri datele sunt mult prea divergente, pentru a putea fi doar rodul hazardului :

Ab — 25% (S II) și 4,38% (Bv)

Ba — 2,08% (S II) și 10,56% (Bv)

Bc — 4,16% (S II) și 12,37% (Bv).

Credem că lipsa totală a pieselor de tipul Bd din tezaurul Șieu II, care sunt foarte bine reprezentate în cadrul descoperiri de la Brașov (36,08%), se datorează faptului că cel de al doilea tezaur pare să fi fost ascuns mult mai târziu decât cel de la Șieu. După părerea autorilor care au publicat această descoperire, îngroparea lui a avut loc la sfârșitul primului deceniu al secolului al XVI-lea, cu prilejul luptelor moldo-muntene din 1507¹⁹.

Chiar, dacă pentru moment, facem abstracție de tipurile Ad și Ae, cunoscute doar prin câte un singur exemplar, deci necesitând o confirmare și din alte descoperiri, constatăm că numărul de „semne secrete” de emisiune prezentate pe monedele lui Bayezid al II-lea din tezaurul Șieu II, depășește numărul posibil de cicluri fiscale de cinci ani care au fost între anii 1481 (A.H. 886) și 1496 (A.H. 901), sau chiar până la 1501, dacă luăm în discuție, posibilitatea, foarte puțin probabilă, ca data îngropării tezaurului să fie indicată de moneda poloneză, care da-

¹⁸ *Ibidem*, pp. 146—147. Autorii consideră că tezaurul ar putea proveni din Nord-Estul Munteniei sau Sud-Vestul Moldovei.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 150—151.

tează între 1492—1501 (A.H. 906)²⁰. Fără a abandona ideea că grafia cuvântului Khan reprezintă un „semn secret” de emisiune, suntem înclinați să credem că în anumite cicluri de cinci ani s-au folosit simultan mai multe „mărci de emisiune”, cel puțin în anumite ateliere. Explicația fenomenului nu este ușoară, dar ea poate fi legată de existența unor aradași comuni pentru mai multe monetării, care puteau recurge la mijloace speciale de marcarea a producției proprii. Ceea ce se poate, însă, afirma, cu destulă certitudine, în lumina cercetării tezaurului Șieu II, este aceea că tipurile Aa, Ab, Ad, Ae, Ba, Bb și Bc ale asprilor lui Bayezid al II-lea pot fi datați între 1481—1496.

În ceea ce privește repartitia pe ateliere, monedele lui Bayezid al II-lea din tezaurul analizat prezintă următoarea structură :

- a) Qostantiniyeh — 6 ex. (12,20%)
- b) Edirneh — 7 ex. (14,28%)
- c) Serez (Serres sau Serrai, în Grecia) — 1 ex. (2,04%)
- d) Uskup — 6 ex. (12,20%)
- e) Qaratowa (Kratovo, Iugoslavia) — 3 ex. (6,12%)
- f) Nowar (Novo Brdo, Iugoslavia) — 21 ex. (42,83%)
- g) Bursah — 1 ex. (2,04%)
- h) Amasiyah — 1 ex. (2,04%)

Fără a fi identice, contribuțiile atelierelor monedelor lui Bayezid al II-lea din tezaurul Șieu II sunt destul de asemănătoare cu cele constatate în tezaurul din colecția Muzeului județean Brașov²¹. În ambele cazuri se remarcă aceiași supremație a emisiunilor provenite din monetările vest-balcanice, din aria sârbo-macedoneană (Nowar, Qaratowa, Uskup), care dau 61,15% (S. II), respectiv 76,46% (Bv) din totalul pieselor. Pe locul secund se situează atelierele din Thracia — (Edirneh și Serez), aici adăugându-se și monetăria capitalei Qostantiniyeh. Aceste ateliere contribuie cu 28,52% din monedele lui Bayezid al II-lea din tezaurul

Șieu II și cu 21,11% în cazul tezaurului „Brașov”. În ambele descoperiri rolul atelierelor din Anatolia este foarte redus, respectiv de 4,08% (S. II) și de numai 2,67% (Bv.). Credem că această repartitie reflectă, mai degrabă, politica monetară a statului otoman sub Bayezid al II-lea, în care producția atelierelor din zona sârbo-macedoneană juca un rol esențial, decât o orientare specială a comerțului Transilvaniei, Moldovei sau Munteniei spre provinciile turcești din vestul Balcanilor²².

Prin numărul și varietatea emisiunilor otomane pe care le conține, tezaurul Șieu II reprezintă, până în prezent, un unicat nu numai în cadrul descoperirilor de la sfârșitul secolului al XV-lea din Transilvania, dar, se pare și din întregul stat feudal maghiar, căci el conține cele mai vechi monede de acest fel publicate din această zonă. Monedele lui Mehmed al II-lea din această descoperire au o importanță documentară deosebită, căci ele constituie, după știința noastră, cele mai timpurii emisiuni otomane provenind din spațiul intracarpatic, publicate până în prezent. Deși, cele mai vechi mențiuni documentare privind folosirea monedei otomane în Transilvania datează din anii 1437—1438²³, 1448²⁴ și 1452²⁵, până

²² Din punct de vedere comercial Țările române gravitau în sfera de interes a capitalei, Qostantiniyeh și a provinciilor din estul Balcanilor, lucru este valabil și pentru Transilvania, cf. I. Moga, *Câteva considerațiuni privitoare la cercetarea istoriei Transilvaniei*, în *Scrieri istorice* (1926—1946), ed. M. Dan și A. Răduțiu, Cluj, 1973, p. 28.

²³ Cf. scrisoarea nedatată, dar plasată, recent pe la 1438, a lui Vlad Dracul către brașoveni, prin care cere extrădarea lui Neagoe, sluga lui Albu, care fugise la Rîșnov cu fabuloasă sumă de 200 000 aspri, banii ai domniei. Cf. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească, în sec. XV și XVI. Texte slavone, cu traducere, adnotări istorice și o introducere asupra diplomatiei vechi românești*, vol. I, București, 1905, p. 74, datată foarte larg 1433 — 1438 = DRH, D, vol. I, *Relațiile dintre Țările române (1222—1456)*, ed. Șt. Pascu, C. Cihodaru, K. G. Gundisch, D. Mioc și V. Pervain, București, 1977, no. 239, unde actul este datat 1437—1438. Tot din acest context cronologic ne-a parvenit o altă scrisoare a lui Vlad Dracul către brașoveni, prin care le solicita extrădarea ucigașului lui Zanvel din Tirgoviște, precum și returnarea urgentă a valoroaselor lui bunuri, printre care figurează și „...o pungă 300 de aspri”. Cf. I. Bogdan, *op. cit.*,

²⁰ Aceste cicluri fiscale au fost :

1. A.H. 886 — 890 — 1481 — 1485.
2. A.H. 891 — 895 — 1486 — 1490.
3. A.H. 886 — 900 — 1490 — 1495.
4. A.H. 901 — 905 — 1495 — 1500.

²¹ L. Popa și E. Nicolae, *op. cit.*, p. 146.

acum, primele monede descoperite în zonă erau asprul de la Bayezid al II-lea găsit într-un mormânt din Biserica Sf. Nicolae, din Șcheii Brașovului²⁶, și două akcele de la Selim I (1512—1520), din tezaurul de la Iara (jud. Cluj²⁷. Pe teritoriul Ungariei, cele mai vechi monede otomane publicate până în prezent pro-

p. 81 (datată larg 1438—1446) = DRH, D, I, no. 254, unde scrisoarea este datată cca. 1438, 26 aprilie.

Deși cele două scrisori domnești vorbesc numai de aspri, fără alte precizări, este evident că avem de a face cu monede otomane.

²⁴ Vezi în acest sens scrisoarea lui Iancu de Hunedoara, din Timișoara, datată 7 martie 1448 către brașoveni și sibieni menționează: „...tractatum habere debeatis dum vos in ipsorum medium res vestras venales quascumque adducitis ab eiusdem florenos vel vzperas petere pro precio talis non debeatis, sed super premissis parvis pecunis presentibus vendere diligenter eisdem debeatis, cf. DRH, D, I, no. 286. Editorii au interpretat termenul „vzperas“ din document ca însemnând „vzperas = perperi“, dar după părerea noastră „vzperas“ nu poate fi interpretat decât ca „asparas = aspri“.

²⁵ Vezi *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki*, vol. II/2, 1451—1510, cu un *apendice documente slavone 1451—1517 și cu portretul lui Ștefan Vodă cel Mare și Bun*, București, 1891, p. 15, no. XI. Este vorba de o scrisoare a lui Iancu de Hunedoara, expediată din Osi, datând din 24 octombrie 1452, adresată brașovenilor și locuitorilor Țării Bârsei prin care le cerea interzicerea folosirii altor monede, exceptând noua monedă generală a Regatului „...quam sicuti in ceteris Ciuitatibus Regni Hungarie, sic et in medio vestrum debitum habere [vnam nouam et stabilem per totum Regnum currentem monetam], que nunc in Bwde habet sortire uolentes. Vestras dilectiones harum serie requirimus et hortamur, nihil ominisque committimus et mandamus, quatenus prescriptam nouam monetam per Camerarios nostros de Coloswar in medium vestri deferri, et nullam aliam videlicet nec Asparas, neque monetam Waywode Transalpinarum aut aliam aliquam antiquam monetam...“. Scrisoarea este prezentată în rezumat și în DRH, D, I, no. 314. Documentul este extrem de important, căci el constituie începutul unei serii de interdicții privind folosirea monedei turcești pe teritoriul Transilvaniei, interdicții de altfel lipsite de succes, după cum o arată repetarea lor periodică.

Tot din acel an ne-a parvenit un alt document, o scrisoare de la Vladislav al II-lea, domnul Țării Românești, către brașoveni, cerându-le să despăgubească proprietarii unor porcii, care valoraseră 4000 de aspri, cf. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 87 = DRH, D, I, no. 315.

²⁶ Cf. E. Isacescu, în *Creșterea colecțiilor*, 43 — 44, 1973, p. 34, no. 103.

²⁷ Cf. Fr. Pap, Z. Milea și V. Fencsan, *op. cit.*, p. 185, no. 1828—1829.

vin din săpăturile de la palatul regal de la Buda, și datează din timpul sultanilor Mehmed I (1413—1421) și Mehmed al II-lea²⁸.

Apariția masivă a monedelor otomane în tezaurul Șieu II, în imediata vecinătate a importantului centru comercial al Bistriței, nu trebuie să ne mire, căci mai multe documente transilvănene din ultimele două decenii ale secolului al XV-lea pun pregnant în evidență rolul tot mai important pe care-l joacă aceste emisiuni în viața economică a orașelor săsești, în primul rând, ca urmare a comerțului pe care-l desfășurau cu Țara Românească și Moldova. Între aceste documente cităm în primul rând fragmentele din registrul vamal al Brașovului din anii 1480—1481²⁹. Chiar dacă la Bistrița arhivele nu au păstrat asemenea mențiuni datând din ultimele decenii ale secolului al XV-lea³⁰, descoperirea mo-

²⁸ L. Huszar, în *Budapest Regisegei*, 17, 1956, p. 217, no. 1113 și 1114. Din păcate, piesele nu au fost identificate de un numismat specializat pe domeniul emisiunilor otomane sau islamice, și publicarea s-a făcut fără trimiteri la cataloage de referință. Fără a exclude total posibilitatea ca monedele lui Mehmed I să fi fost corect identificate, considerăm totuși, mult mai plauzibilă ideea ca aceste monede să aparțină de fapt lui Mehmed al II-lea.

Alte monede din secolele XV—XVI descoperite la Buda aparțin următorilor sultani: Bayezid al II — 2 akcele, Selim I — 13 akce (3 ex. Qost., 1 ex. Nowar, at. neprecizat — 6 ex. O altă monedă aparține lui Selim I sau Süleyman I, cf. *ibidem*, p. 217, no. 1114—1118.

²⁹ Vezi G. Nussbacher, *Un document privind comerțul Brașovului cu Moldova la sfârșitul secolului XV*, în AIIA, Iași, 21, 1984, pp. 22/2, 1985, pp. 667—678 și 23/1, 1986, pp. 325 — 342.

Tot în 1481, Basarab Țepeluș, principele Țării Românești cere brașovenilor să-i extrădeze pe Vintilă logofătul și pe Caloian, care fugiseră cu cei 60 000 de aspri, pe care domnul îi încredințase pentru a-i face cumpărături la Brașov, cf. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 167. O altă mențiune a asprilor într-o scrisoare nedată, de la Vlad-Călugărul (1482—1496), cf. *ibidem*, p. 196.

³⁰ Prima mențiune documentară, care a ajuns până la noi, privind folosirea asprilor otomani în zona Bistriței datează din 29 iulie 1505. Este vorba de ordonanța regală emisă la Buda, de către Vladislav al II-lea, prin care cere comunității săsești din Transilvania să retragă, și pe viitor să interzică total folosirea acestor monede. Printre alții adresați, menționați, în mod expres, se numără și: „...totique comunitati Saxonum Septem et duarum sedium saxonica-lum civitatumque bistriciensis, brasoviensis et terre Barca...“, cf. *Documente privitoare la is-*

netară de la Șieu dovedește că și în această zonă monedele otomane nu numai că circulau, dar erau chiar și tezaurizate. De altfel, această situație este mai mult decât firească, dacă avem în vedere strânsele contacte economice care uneau Bistrița cu Moldova³¹ și dacă ținem seama de faptul că deja la sfârșitul secolului al XV-lea moneda otomană devenise principalul mijloc de plată în principatele românești de la sud și Est de Carpați³².

Tezaurul Șieu II ne-a oferit încă o surpriză numismatică de prim ordin. Este vorba de o imitație după akcelele lui Bayezid al II-lea bătute de monetăria de la Qostantiniyeh. Deși moneda prezintă numeroase greșeli de ortografie, ca și o totală lipsă de stăpânire a scrierii arabe, legenda permite identificarea clară a numelui emitentului și al monetăriei de pe piesa care a servit drept prototip. Cercetări recente au arătat că asemenea imitații au fost produse pe scară destul de largă în ateliere „semi-oficiale” din

torie românilor, vol. XV/1, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelen (Bistrița, Brașov, Sibiu)* publicate după copiile Academiei române, ed. N. Iorga, București, 1911, p. 170, no. CCCXV. Asupra acestui document foarte important vom reveni în continuare.

Următoarea aiestare a folosirii asprilor la Bistrița datează din 1528. Este vorba de o scrisoare a lui Petru Rareș, cf. *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. I, 1387—1620, București, 1957, pp. 102—103, no. 336.

³¹ Pentru legăturile comerciale ale Bistriței cu Moldova în cursul ultimului sfert al secolului al XV-lea și la începutul celui următor cf. Șt. Pascu, *Relațiile economice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în volumul *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 211. Vezi de asemenea O. Monoranu și E. Emandi, *Unele aspecte ale relațiilor comerciale dintre Bistrița și ținutul Sucevei în Evul Mediu*, în *Suceava — Anuarul Muzeului județean*, 5, 1978, p. 258.

Asupra comerțului Bistriței cu Moldova în secolele XIV—XVII, cf. N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, în *Opere economice*, ed. C. Penelca, București, 1982, pp. 477—478, 484, 486, 493, 533 și M. Dan și S. Goldenberg, *Bistrița în secolul al XVI-lea și relațiile ei comerciale cu Moldova în Studia, seria Istoric*, 2, 1964, p. 23—83.

³² Începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea moneda otomană ajunge să domine circulația monetară din Țara Românească și Moldova, cf. O. Ilescu, în vol. C. Kirilescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii săi*, vol. I, București, 1964, p. 93, 95 și 97.

Țara Românească și Moldova³³. Ipo-teza baterii unor astfel de imitații și în Moldova lui Ștefan cel Mare pare să fie confirmată de descoperirea de la Șieu. În același timp, este pentru prima oară când astfel de piese apar pe teritoriul Transilvaniei, căci până în prezent fuseseră semnalate doar în Muntenia și Moldova³⁴.

Prin faptul că în baterea imitațiilor erau implicate, mai mult sau mai puțin fățiș și autoritățile politico-administrative contemporane din principatele românești, aceste imitații ale monedei otomane pot fi considerate ca reprezentând, în realitate, un nou capitol, o nouă formă pe care a luat-o la sfârșitul secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea activitatea monetară a acestor state. Integrând acest tip de emisiuni numismatice medievale românești, descoperirea imitației după asprii lui Bayezid al II-lea din tezaurul numărul II de la Șieu capătă o nouă semnificație, căci pune în evidență faptul că relațiile comerciale dintre Bistrița și Moldova au fost însoțite de un flux bidirecțional de monede, încă de la sfârșitul secolului al XV-lea. Acest fapt are o mare importanță documentară și istoric, căci, până în prezent, în zona Bistriței era menționată doar o singură descoperire de monede feudale moldovenești. Este vorba de dinarul de la Despot Vodă (1561 — 1563), din tezaurul de la Slătinița³⁵. De asemenea, tot ca o consecință a intenselor legături comerciale dintre Bistrița și Moldova, o serie de documente din arhivele acestui oraș menționează folosirea în secolele XV—XVI, mai exact între 1473 și 1549, a monedei de calcul moldovenești cea mai des folosită în epocă — „zlotul tătareșc” sub denumirea germană „heydinische gulden”, „heathenisch gulden”, sau „floreni heydhynisch” și sub forma latinească de „florenii nostre terre usuales”, sau „foreni secundum usum huius terre”³⁶.

Tezaurul Șieu II se constituie într-o primă și importantă pagină dintr-un stu-

³³ Cf. E. Nicolae, *op. cit.*, L. Popa și E. Nicolae, *op. cit.*, pp. 149—150.

³⁴ E. Nicolae, *op. cit.*

³⁵ E. Chirilă și Șt. Dănilă, *Un denar inedit de la Despot Vodă din tezaurul de la Slătinița*, în *FI*, 2, 1972, pp. 243—245.

³⁶ Cf. E. Oberlander-Tărnoveanu, *Tartarian Zlots — A Golden Horde Legacy in the Monetary Terminology and Practice of Mediaeval*

diu care, sperăm să fie cât mai urgent realizat. Este vorba despre un studiu prioritărilor la circulația monedei otomane pe teritoriul Transilvaniei medievale. O asemenea cercetare este cu atât mai imperioasă necesară, cu cât, intuindu-se importanța documentară a acestor descoperiri pentru istoria cunoașterii permanentelor contacte dintre cele trei Țări românești, coloratura specifică, net distinctă, pe care o dau acestea circulației monetare din Transilvania, față de cea din restul Regatului medieval maghiar și încercându-se să se speculeze lacuna subiectivă legată de puținătatea publicării a unor astfel de monede au fost făcute afirmații complet lipsite de acoperire privind preținsa lipsă a monedei otomane în spațiul intercarpatic³⁷.

După cum am arătat mai sus, emisiunile monetare otomane au pătruns destul de timpuriu și în Transilvania, în ciuda politicii oficiale a Regatului maghiar de a interzice circulația monedelor străine pe teritoriile sale. Aceste interdicții erau dictate nu din grija de a-și proteja supușii, contra unor eventuale pierderi datorate folosirii unui numerar desprecizat calitativ, căci atât înainte de 1468, cât și după această reformă, dinarul unguresc era mult mai puțin atractiv și valoros decât akceaua otomană³⁸. Motivul principal al încercărilor de excludere a monedei otomane, ca și a altor emisiuni străine, sau a celor proprii, mai vechi, era asigurarea unor venituri cât mai substanțiale statului feudal, în cadrul căroră, monopolul băterii de monedă juca un rol important³⁹. Chiar dacă descoperirea de la Șieu confirmă, fie și parțial, afirmația privind existența unor „falsuri” (inclusiv imitațiile) ale asprilor otomani în Transilvania,

Moldavia and its Neighbouring Countries, in *RRH*, 30, 1991, 3—4 pp. 193—194.

³⁷ I. Gedai, *Turkish Coins in Hungary in the 16th and 17th Centuries*, in *A Festschrift Presented to Ibrahim Artuk on the Occasion of the 20th Anniversary of the Turkish Numismatic Society*, Istanbul, 1988, pp. 102—119.

³⁸ Chiar și după îmbunătățirea sensibilă și stabilizarea titlului și greutateii monedei de argint maghiare prin reforma lui Mathia Corvin, dinarul ajunge să valoreze de abia circa 1/2 aspru.

³⁹ Alte venituri considerabile rezultau din preschimbarea obligatorie a numerarului vechi, sau străin, contra monedei noi, la rate de schimb complet neavantaioase.

din ordonanța lui Vladislav al II-lea din 150⁴⁰, motivul demersului regal rămânea încercarea de a spori veniturile mizeriei. Se urmărea aducerea în sfera de circulație unică a monedei maghiare a prosperelor centre economice săsești, precum și achiziționarea argintului rezultat din topirea acestora, ca metal nemonetizat, la un preț dezavantajos foștilor deținători de numerar otoman.

Interdicțiile de acest gen nu au avut succes în spațiul orașelor Brașov, Sibiu, poate, parțial nici la Bistrița, a căror prosperitate, dacă nu însăși supraviețuirea lor economică depindea de comerțul cu voievodatele românești de dincolo de Carpați, și într-o oarecare măsură, de cel cu teritoriile otomane din Balcani⁴¹, zone unde circulația monetară era dominată de moneda turcească de argint — asprul. Mai mult decât atât, începând din anii '80 ai secolului al XV-lea la Brașov, și apoi la Sibiu, taxele vamale erau calculate, și adesea erau efectiv plătite în aspri otomani⁴². Tot din acești ani datează și

⁴⁰ „...Quoniam percepimus, cum a rumore fidedigno, tum ab ore nunciorum vestrorum ad nos missorum, monetas illas peregrinas sive turcas quas asperas vocant et que hactenus inter vos pro usu et commerciis habite sunt, per quarundam falsariorum occultas iniquasque cusiones adeo eese depravatas, ut tercia queque aspera falsa et usui inutilis inveniatur”. Regele cerea retragerea totală a asprilor otomani și predarea lor la monetăria din Sibiu, argintul recuperat, după rafinare, urmând a fi plătit cu șase florini și 23 denari (6 1/4 florini) pentru o marcă „...statuimus omnes illas asperas, tam bonas, quam malas, de medio vestro exsulare, eo modo ut, de bonis asperis per camerarium nostrum cibiniensem redimendis, per magistris nostros monetarios quos istuc propediem missuri sumus monete hungaricales cudantur, male vero aspere, apud quoscumque invente fuerint, recipiantur et, que simpliciter vel de ferro, cupro, stanno, plombo, calibe vel de alio quovis impuro metallo cuse fuerint, simpliciter pereant et igne concrementur; ille vero aliquid argenti inesse videbantur, igne probari et colari debeant, et quicquid argenti extractum et excolatum fuerit, id consueto in fodinis marcarum precio, videlicet pro florenis sex et denariis viginti quinque, persolvatur...”

⁴¹ Pentru comerțul Brașovului și Sibiului cu Țările române și Imperiul otoman, cf. R. Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în *AUB, seria Istorie*, 1956, pp. și idem, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (Secolele XIV—XVI)*, București, 1965.

⁴² Asupra registrelor vamale ale Brașovului și Sibiului, cf. G. Nunssbacher, *op. cit.*, și *Quel-*

cele mai timpurii apariții ale monedei otomane în Transilvania, reprezentate prin aspri de la Mehmed al II-lea din tezaurul Șieu II precum și monedele lui Bayezid al II-lea din același tezaur și din descoperirea de la Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Tot în acest loc a fost descoperită altă monedă otomană de la Selim ⁴³.

Gradul de penetrare a monedei otomane în Transilvania secolului al XVI-lea este ilustrat nu numai de marele număr de mențiuni ale acestor emisiuni în documentele de epocă, dar și de descoperiri ca cele de la Iara, situate departe de granițele provinciei. Tezaurul este important și pentru faptul că el datează dinainte de transformarea Ungariei Centrale în pașalâc turcesc ⁴⁴. De la sfârșitul secolului datează descoperirea de la Oradea ⁴⁵. Acestei liste i se pot adăuga alte două tezaure, cel de la Mediesul Aurit (jud. Satu Mare) ⁴⁶ și cel de la Petrinzel (fost Petrindul Mic, com. Amnas, jud. Cluj) ⁴⁷, despre care, din păcate, I. Gedai nu prezintă decât niște informații mult prea sumare. Desigur că, transformarea Transilvaniei în principat vasal Porții în 1541, ca și reducerea unei părți a teritoriilor sale — Banat și Crișana, la statutul de pașalâc, vor da o nouă semnificație descoperirilor de monede oto-

mane din secolele XVI—XVII în spațiul intercarpatic, dar și acest fenomen ar merita un studiu aparte.

Lotul de monede din tezaurul numărul II de la Șieu avea în epocă o valoare relativ modestă, de circa 4 florini de aur ungurești, din care partea de monede otomane reprezenta, cu puțin peste valoarea unui florin. Nu excludem pe de-a întregul ipoteza, că aspri din acesta ar putea constitui un rest dintr-o sumă de florini ungurești, schimbată de un negustor din zona Bistriței în Moldova și păstrată în vederea unor noi afaceri care nu au mai avut loc. Ultima problemă pe care am dori s-o discutăm în ceea ce privește tezaurul numărul II de la Șieu este aceea a datei ascunderii acestuia. Am arătat că descoperirea nu a fost recuperată în întregime, și este posibil, ca structura lui să se fi modificat și după 1967, data intrării în colecția Muzeului județean de istorie Bistrița-Năsăud. Cele mai recente monede, bine databile, din tezaur sunt emisiunile lui Vladislav al II-lea, emise în anii 1495—1496. Deși, în lotul cercetat se afla și o monedă poloneză databilă, în linii mari, între 1492—1498, credem că momentul „post-quem“ al ascunderii monedelor din tezaurul Șieu II trebuie plasat în jurul anilor 1495—1496, sau imediat după. Numai așa se poate explica lipsa din tezaur a emisiunilor mai târzii ale lui Vladislav al II-lea, lucru absolut firesc dacă tezaurul ar fi fost ascuns între 1496—1501. Pentru moment îngroparea monedelor nu poate fi pusă în legătură cu nici un eveniment politico-militar local sau regional.

Sperăm că încercarea noastră de a pune în valoare informațiile de natură istorică și numismatică pe care le aduce importanta descoperire monetară Șieu II să prezinte o incitantă chemare adresată colegilor pentru cercetarea și publicarea cât mai rapidă a descoperirilor de monede otomane din Transilvania.

len zur Geschichte der Stadt Kronstadt, vol. I—III, Rechnungen aus 1503—1571, Brașov, 1886—1890 și Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt, 1380—1516, Sibiu, 1830.

⁴³ E. Isacescu, în *Creșterea colecțiilor*, 51, 1975, p. 64, no. 162.

⁴⁴ Fr. Pap, Z. Milea și V. Fenesan, *op. cit.*, p. 183—184. Ultimele monede datează din 1528.

⁴⁵ C. Știrbu, *Noi tezaure monetare intrate în patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. României*, în CN, 1, 1978, p. 91.

⁴⁶ T. Bader, *Alte tezaure monetare descoperite în județ*, în *Tezaure monetare din județul Satu Mare*, Satu Mare, 1968, 1968, p. 133.

⁴⁷ Cf. I. Gedai, *op. cit.*, p. 111, no. 19, sub numele de Kispetri. Asupra identității acestei localități vezi C. Suci, *op. cit.*, vol. II, p. 40, s. v. Petrizel.

DER ZWISCHEN MÜNZHÖRT VON ȘIEU. XV JHS.

— Zusammenfassung —

Der im Jahr 1967 zufälligerweise entdeckte Grosschogener Schatz enthält 338 Munzen. Sie sind zuzuteilen wie es folgt: Ungarn — 269 Stucke, Das Patriarchat von Aquileea — 9 Stucke, Polen — ein Stuck, das Osmanische Kaiserreich — 58 Stucke, Moldau — 1 Stuck. Die geographische Verteilung des Schatzes ergibt den ökonomischen Raum, mit dem die Stadt Bistritz

in Verbindung gestanden hat. Obwohl der Schatz nicht einen besonderen Wert hat, kann man doch die Tatsache feststellen, dass es dem Kompositionsstandpunkt nach einer der interessantesten Schätze aus dem siebenburgischen Raum, zumal ein Dutzend von osmanischen Munzen und moldauische Nachahmungen der in der Zeit von Baazid dem. II. enragenden Akzelen zu verzeichnen sind.